

солнцем?” (6:12). Это “сочинение, которое нами воспринимается как трактат о смысле жизни, хотя оно, это сочинение, дошло до нас в составе канона Библии под названием Книги Экклезиаста и считается одним из Священных писаний двух религий – иудаизма и христианства” [4, с. 181–182].

То, что этот философский текст включен в состав религиозного канона, не отменяет его самостоятельной философской значимости. Ведь в Упанишадах, и тексты Конфуция и Лао-цзы – тоже часть религиозного канона. Но их почему-то включают в хрестоматии по истории философии, а книгу Экклезиаста – нет. Вообще, если Книга Экклезиаста – не философия, то что же тогда философия? – Некоторые авторы называют ее величайшей из всех философских книг [9].

Список использованных источников

1. Беленький М. С. О мифологии и философии Библии. – М.: Наука, 1977. – 168 с.
2. Пархоменко К., священник. Попадут ли животные в вечность? [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://azbyka.ru/parkhomenko/popadut-li-zhivotnye-v-vechnost.html?hc_location=ufi. Останнє відвідування 27.04.2015.
3. Рассоха И. Н. Финикийская философия и Библия. Открытие финикийцами Америки. – Харьков: ХНАМГ, 2009. – 410 с.
4. Рижский М. И. Библейские вольнодумцы. – М.: Республика, 1992. – 236 с.
5. Шифман И. Ш. Ветхий Завет и его мир: Ветхий Завет как памятник литературной и общественной мысли древней Передней Азии. – М.: Политиздат, 1987.
6. Юнц Э. Г. (переводчик). Книга Экклезиаста // Вопросы философии. – 1991. – №8. – С.139–154.
7. Jacobi N. Buddha Codes in Ecclesiastes and Proverbs [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.biblecodelist.com/page.php?PageID=686>. Останнє відвідування 27.04.2015.
8. Lys D. L'Ecclesiaste. Ou que vaut la vie? – Lille, 1973.
9. Kreeft Peter. Three Philosophies of Life. – San Francisco: Ignatius, 1989.

References

1. Belen'kiy M. S. O mifologii i filosofii Biblii. – M.: Nauka, 1977. – 168 s.
2. Parkhomenko K., svyashchennik. Popadut li zhivotnyye v vechnost'? [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://azbyka.ru/parkhomenko/popadut-li-zhivotnye-v-vechnost.html?hc_location=ufi. Ostannje vidviduvannja 27.04.2015.
3. Rassokha I. N. Finikiyskaya filosofiya i Bibliya. Otkrytiye finikiytsami Ameriki. – Khar'kov: KHNAMG, 2009. – 410 s.
4. Rizhskiy M. I. Bibleyskiye vol'nodumtsy. – M.: Respublika, 1992. – 236 s.
5. Shifman I. Sh. Vetkhyy Zavet i yego mir: Vetkhyy Zavet kak pamyatnik literaturnoy i obshchestvennoy mysli drevney Peredney Azii. – M.: Politizdat, 1987.
6. Yunts E. G. (pervodchik). Kniga Ekkleziasta // Voprosy filosofii. – 1991. – №8. – S.139–154.
7. Jacobi N. Buddha Codes in Ecclesiastes and Proverbs [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.biblecodelist.com/page.php?PageID=686>. Ostannje vidviduvannja 27.04.2015.
8. Lys D. L'Ecclesiaste. Ou que vaut la vie? – Lille, 1973.
9. Kreeft Peter. Three Philosophies of Life. – San Francisco: Ignatius, 1989.

Rassokha I. M., PhD, associate professor of O. M. Beketov National University of the Urban economy in Kharkiv (Ukraine, Kharkiv), ihor.rassokha@gmail.com

The Book of Ecclesiastes as a philosophical text

Ecclesiastes should be regarded as an independent philosophical text that contains original ideas, in many respects similar to the ideas of Buddhism. This is such ideas as: 1) The idea of meaninglessness of our existence in this world. The author of the Book of Ecclesiastes gives a clear answer to the philosophical question of the meaning of human life: the meaning of life is absent, in general, our life – is meaningless. We do not understand why we live, and if so, the meaning of life for each of us is a sense of joy in life. 2) The idea of the eternity of the universe and the

cyclical repetition of time. This means that all the time in the world of Ecclesiastes – cyclical strictly constant repetition of the same cycle. So, there is no contradiction in the conflicting statements: all good in his time and bad – in someone else's. 3) The idea that the soul after death will not save memory connected with the idea of God's judgment over her. 4) A statement about the single nature of the soul in man and animals.

Keywords: Bible, philosophy, Ecclesiastes, Buddhism, shower, vanity, eternity of the universe.

Rassokha I. M., кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри історії та культурології, Харківський національний університет міського господарства ім. А. М. Бекетова (Україна, Харків), ihor.rassokha@gmail.com

Книга Экклезиаста як філософський текст

Книгу Экклезиаста слід розглядати як самостійний філософський текст, що містить оригінальні ідеї, багато в чому близькі до ідей буддизму. Серед цих ідей: 1) Ідея безглузості нашого існування в цьому світі. Автор книги Экклезиаста дає чітку відповідь на філософське питання про сенс людського життя: сенс життя відсутній, загалом, наше життя – це безглуздо. Ми не розуміємо, чому ми живемо, і якщо це так, то сенс життя для кожного з нас полягає в почутті радості від самого життя. 2) Ідея вічності світобудови і циклічного повторення часу. Це означає, що весь час в світі Экклезиаста – циклічний, зі строго постійним повторенням одного і того ж циклу. Таким чином, немає ніякої суперечності в протилежних заявах: все добре в свій час і погано – в чужий. 3) З'єднання ідеї про те, що душа після смерті не збереже пам'яті з ідеєю Божого суду над нею. 4) Твердження про єдину природу душі у людей і тварин.

Ключові слова: Біблія, філософія, Экклезиаст, буддизм, душа, суєта суєт, вічність світобудови.

* * *

УДК 161.(14:25)

Шарко О. В.

здобувач, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), sharko-oleg@ukr.net

ЗАРОДЖЕННЯ СУЧАСНОЇ КОНЦЕПЦІЇ НЕЯСНОСТІ: ФРЕГЕ, РАССЕЛ, ПІРС

З'ясовується історія становлення сучасної концепції неясності наприкінці XIX – на початку XX століть як теоретико-методологічне підґрунтя сучасної дослідницької програми, що зосереджена на аналізі явища неясності та вирішенні парадоксу “Купа”, яка була сформована в 1970-х роках. На основі праць Фреге, Рассела та Пірса описано формування передумов початку історії поняття неясності в ранній аналітичній філософії та виявлено два напрямки в історії виникнення сучасної концепції неясності: негативний, згідно якого неясність є лише дефектом мови, а дослідження неясності постає внаслідок того, що вона стоїть на перешкоді ідеалу логічно досконалої мови (Фреге, Рассел); позитивний, згідно якого неясність є корисною рисою мови та що намається віднайти таку дедуктивну систему, яка б узагальнювала також міркування, що містять неясні вирази (Пірс).

Ключові слова: аналітична філософія, явище неясності, парадокс “Купа”, Фреге, Рассел, Пірс.

Більшість виразів природної мови є неясними (*vague*). Явище неясності (*vagueness*) створює серйозні складнощі для класичної логіки та семантики. Неясні вирази видаються ні істинними, ні хибними, дієвість щодо них закону виключеного третього та інших класичних законів ставиться під сумнів, а парадокс сориту (клас парадоксів на кшталт парадоксу “Купа”) ставить під питання правильність багатьох важливих правил виводу (наприклад, математичної індукції та *modus ponens*). Хоча усвідомлення проблем, що виникають внаслідок неясності (зокрема, парадоксу “Купа”), з'явилося ще в античності, однак, неясність як така стає предметом логіко-філософських досліджень лише наприкінці XIX – на початку XX століть, коли виникає сучасна логіка (витоки дослідження явища неясності можна знайти в працях Г. Фреге, Ч. С. Пірса, Б. Рассела, М. Блека, К. Гемпеля, Л. Вітгенштайна та Дж. Остина). Відтоді спостерігається поступове зростання інтересу до цієї теми, а сплеск в

Збірник наукових праць “Гілея: науковий вісник”

зацікавленості проблемою неясності припадає на 1970–ті роки, коли виникає цілий спектр різних теорій, що намагаються подолати складнощі, які виникають внаслідок неясності. Метою статті є дослідження історії виникнення сучасної концепції неясності в ранній аналітичній філософії.

В аналітичній філософії слово “неясність” вживається як специфічний технічний термін зі звуженим, порівняно з буденним, значенням. Неясними називають вирази, головню предикати, які (1) мають спірні випадки застосування, (2) не мають чітко визначених екстенсій, (3) здатні породжувати парадокс “Купа”. Подібний термінологічний слововжиток, який датується ХХ століттям, пов’язаний з новим зверненням (після довгого періоду відносного нехтування) та обговоренням традиційного парадоксу “Купа”. В античній філософії цей клас парадоксів ідентифікувався завдяки своїй логічній структурі, натомість в сучасній аналітичній філософії він розглядається під рубрикою “неясність”. Вирішальну роль у формуванні сучасної концепції неясності відіграли три філософи, праці слугують відправним пунктом для сучасної дослідницької програми, що зосереджена на вирішенні проблеми неясності: Готлоб Фреге, Бертран Рассел та Чарльз Сандерс Пірс.

Початки зародження сучасної концепції неясності віднаходимо в працях Г. Фреге. Хоча Фреге ще бракувало окремого терміну для позначення неясності в сучасному розумінні (він говорить просто про невизначеність загалом, інколи не диференціюючи неясність від інших видів семантичної невизначеності, таких як двозначність, неповнота або залежність від контексту), але про те, що Фреге мав інтуїтивне розуміння сучасної концепції неясності, свідчить метафора, яку Фреге використовував в праці “Основні закони арифметики” при обговоренні неповноти визначення поняття: “Визначення поняття має бути повним; воно має для кожного предмету недвозначно визначати, чи підпадає він під це поняття. Отже, не має бути жодного предмета, щодо якого, згідно його визначення, залишається непевним, чи підпадає він під поняття... Це можна також пояснити метафорично: поняття мусить мати чітку межу. Якщо унаочнити екстенсію поняття як частину площини, то... нечітко обмеженому поняттю відповідатиме область, що не всюди матиме чітку межу, але також місцями непомітно переходить в тло” [3, с. 159]. Просторова метафора, яку використовує Фреге добре ілюструє відмінність між неясними та точними поняттями й термінами: термін, що не є неясним (є точним), є чітко визначеним у тому значенні, що він чітко розподіляє предмети на ті, що належать до екстенсії терміну, та на ті, що належать до екстенсії його заперечення; неясним є той термін, визначення якого уможливорює проміжні “спірні випадки” (випадки, стосовно яких є невизначеним, чи застосовується термін).

Фреге усвідомлював, що багатьом звичайним поняттям та предикатам природної мови бракує визначень, якими чітко встановлюється їхнє застосування в кожному окремому випадку. Проте наявність неясності в мові розглядалась ним як дефект: “поняття, що не є точно встановленим, помилково називається поняттям” [3, с. 159]. Подібні твердження

сучасні дослідники називають “вимогою точності” [8]. Фреге в своїх працях багаторазово наполягав на необхідності дотримання принципу точності. Відповідно, в своїх заувагах щодо неясності він виражав негативний погляд на явище неясності, не намагаючись побудувати позитивної теорії неясності або теорії неясних мов. Чи можливо побудувати семантику для мов, що містять неясні вирази і, якщо так, то якою вона має бути? Чи необхідно, для того щоб пояснити функціонування мови, будувати таку семантику, або, можливо, природну мову можна розглядати лише як перше наближення (корисне для практичних цілей) до мови з двозначною семантикою? – на такі та інші питання Фреге відповіді не давав. Загалом, на думку Фреге, неясність, поряд з іншими “дефектними” рисами природної мови, стоїть на перешкоді будь-якої спроби надати систематичний опис семантики природних мов. Тому спочатку необхідно усунути вади природних мов, перш ніж матимемо мову, до якої можна побудувати несуперечливу семантику (очевидно, семантика мови, що містить неясні вирази, не може бути двозначною, а Фреге вважав двозначну семантику єдиною можливою). Цей погляд особливо характерний для ранніх логічних та філософських праць Фреге, зокрема “Числення понять”. Зауваги Фреге, що безпосередньо стосуються явища неясності віднаходимо в контексті критики буденної мови як дефектної для логічних цілей. У вступі до “Числення понять” найбільше занепокоєння у Фреге викликає потреба усунення тих семантичних властивостей природної мови, які хоча й можуть бути корисними для буденної комунікації, є, однак, неадекватними для логічного аналізу. Фреге розглядав неясність як типову ваду буденної мови. Неясність має бути усунена за допомогою приписування власним іменам та функціям визначених та чітких значень. Одна з основних рис створеної ним символічної мови полягала в заміні слів на символи, щоб, таким чином, їхнє значення було чітким та усталеним.

Проблема неясності була вперше систематично пред’явлена в сучасній філософії в творчості Б. Рассела. Для Рассела ймовірно поштовхом до дослідження неясності були ідеї Фреге, про які він дізнався або безпосередньо через праці самого Фреге, або посередньо через “Логіко-філософський трактат” Вітгенштайна (ранній Вітгенштайн погоджувався з Фреге щодо “вимоги точності”). Проте, на відміну від Фреге, який мав лише негативний погляд на неясність, Рассел наблизився до створення позитивної теорії неясності.

Неясність була темою, до якої Рассел нерідко звертався в своїх працях, починаючи з 1913 року. Проте свої головні ідеї щодо проблеми неясності Рассел сформулював в окремому присвяченій явищу неясності статті під назвою “*Vagueness*” (1923), що слугує точкою відліку для сучасних досліджень явища неясності. Власне, саме завдяки Расселу технічне значення терміну “неясність” стало канонічним (хоча іноді його теорія чітко не відмежовує неясності від загальності та неспецифічності відповідно до його задуму). Неясність Рассел визначає виходячи з визначення точності: “Одна система пов’язаних різним чином термінів є точним відображенням іншої системи взаємопов’язаних

термінів тоді, коли існує *one-one relation* між термінами однієї системи і термінами іншої” [9, с. 66]. Тобто Рассел визначав точність як ізоморфізм: репрезентуюча система повинна мати точно таку ж структуру як і репрезентована система. Звідси, відображення є неясним, коли відношення між репрезентуючою та репрезентованою системами є не “one-one”, а “one-many”. Наприклад, карта малого масштабу є більш неясною, ніж карта великого масштабу, оскільки вона не показує всі повороти доріг, рік і т.п., так що різні дещо відмінні шляхи є сумісними із відображенням на карті. Рассел відстоював тезу про те, що неясність та точність є властивостями лише символів, таких як слова, тобто тезу про виключно семантичну, а не онтологічну, природу неясності. Також він вважав, що неясність характерна для всієї мови в цілому і що вона робить недійсною класичну логіку, яка за його словами “систематично припускає, що має справу лише з точними символами” [9, с. 65]. Тому у відповідь на неясність Рассел не шукав якоїсь нетрадиційної логічної системи, краще пристосованої до явища неясності, оскільки він вважав, що жодна логічна система, гідна цієї назви, не є достатньо надійною, коли вона застосовується до неясних символів. Радше Рассел намагався показати, що логіку можна використовувати, незважаючи на неможливість її застосувати до природних мов.

Стаття Рассела піднімала багато питань, які стали центральними для подальших дебатів щодо неясності. Більшість сучасних філософів погоджується в тому, що расселове обговорення явища неясності зробило важливий внесок у формування сучасної філософської концепції неясності та вперше виявило багато суттєвих для сучасної філософії мови аспектів цього явища: “Рассел сприяв тому, що технічне значення [концепції неясності] стало канонічним [в сучасні логіці та філософії мови]... разом з ним, проблема неясності вперше систематично представлена у формі близькій до сучасної” [10, с. 37]. Однак, вплив цієї статті був призупинений і виявився не одразу. Причина цього криється в тому, що неясність розглядали виключно негативно, як дефект мови, як те, від чого слід очистити мову, щоб вона була придатною для наукових цілей. Ці тенденції підтримували використання терміну “неясність” для позначення будь-якого провалу в досягненні ідеалу точності, сам цей феномен глибоко не досліджуючи.

Отже, явище неясності ставить під загрозу класичну логіку та семантику. Загроза є настільки серйозною, що засновники сучасної логіки, Фреге та Рассел, намагалися ізолювати міркування, що містять неясні терміни, від міркувань з точними термінами. Така настанова щодо неясності фактично означає заборону міркувань з неясними термінами та, власне, будь-яких міркувань, в яких застосовується природна мова. Для деяких представників аналітичної філософії, після Фреге та Рассела (див. наприклад [11]), неясність й далі становить, використовуючи формулювання Дамміта, “абсолютний [unmitigated] дефект природної мови” [2, с. 316]. Представники цього напрямку досліджень явища неясності можуть, наприклад, стверджувати позірність існування неясності в природних мовах, або закликати до реформи мови або до використання

штучно побудованої мови, у якій відсутні вади природної мови і яка має застосовуватися у випадках, коли мова йде про істинність висловлювань. Натомість аналітичні філософи, які заперечують те, що неясність є лише виявом недосконалої мови, закликали до перегляду логіки (в застосуванні до неясних виразів). Вони намагаються віднайти таку дедуктивну систему, яка б узагальнювала також міркування, що містять неясні предикати. Подібна логічна система має показати, по-перше, які міркування, що містять неясні предикати, є правильними, та, по-друге, які логічні властивості відрізняють їх від міркувань з точними термінами. Цей напрямок прагне віднайти (формальну) логіку неясності. Саме віднаходження такої логіки може переконати, що неясність насправді не є лише дефектом мови.

Більшість сучасних теоретиків не приймають настанови Фреге та Рассела. Одним з перших, хто запропонував такий напрямок дослідження явища неясності, був засновник прагматизму Ч. С. Пірс. Показовим є твердження Пірса, яке віднаходимо в статті “*Issues of pragmatism*” (1905), про те, що “самі логіки є відповідальними за те, що неясність проходить поза увагою, оскільки вони навіть не аналізують її” [7, с. 350]. Пірс заперечував, що неясність є “дефектом мислення або знання”, та не лише не забороняв міркувань, що містять неясні терміни, а, навпаки, стверджував, що “[від неясності] неможливо позбутися в світі логіки так само, як від тертя в механіці” [6, с. 512]. Більше того, не лише повністю визначений знак є неможливий, але надмірна точність, як і надмірна неясність, може бути перешкодою в пошуку істини.

Чому Пірс вважав, що неясність має свої переваги? На думку Пірса, наука потребує неясних предикатів. Щоб зрозуміти хід його думок, необхідно звернутися до його філософії науки. Пірс загалом дотримувався гіпотетико-дедуктивного опису росту наукового пізнання. Крім того він визнавав реалізм в науці, одним з проявів чого було переконання, що хибна теорія врешті-решт буде експериментально спростована, тоді як лише істина теорія може витримати перевірку часом. Гіпотези, при формулюванні для їх подальшої перевірки, спочатку висуваються як приблизно істинні: хоча *ad hoc* пристосування теорій для уникнення емпіричної фальсифікації не схвалюються в науковій практиці, зазвичай припускається, що більш точна гіпотеза, що ґрунтується на запропонованій на початку дослідження неясній гіпотезі, виявиться істинною. Науковці сподіваються, що консенсус буде досягнуто за деякого уточнення початкової (неясної) гіпотези. Спростування чергового формулювання гіпотези означає не спростування первинної неясної гіпотези: спростується лише дане формулювання та вимагається подальший пошук нового, кращого, формулювання гіпотези. Таким чином, коли попередня (орієнтовна) гіпотеза тільки-но висувається на початку дослідження, передбачається, що її точна інтерпретація є недовизначеною, тобто передбачається, що існує така інтерпретація первинної гіпотези, що врешті-решт виявиться істинною, проте потребуються подальші дослідження, щоб встановити, як саме потрібно тлумачити гіпотезу.

Пірсова теорія пізнання також потребує неясності. У філософії Пірса певності здорового глузду можуть відігравати роль в обґрунтуванні пізнання, а саме: вимога обґрунтування може бути призупинена щодо деяких тверджень, які функціонують як підґрунтя істинності і які приймаються як такі, що не потребують подальшого обґрунтування. Хоча ці висловлювання є насправді “фалібільними”, вони є “акритичними”. Акритичні переконання – це такі переконання, щодо яких ми є певними, проте які не є результатом розмірковувань та які не можуть підлягати критичному контролю. Ми не знаємо, чому ми віримо в них, проте ми не можемо собі уявити ситуацію, в якій ми б сумнівалися в них. Вони відіграють основоположну роль в наших практиках дослідження та обґрунтуванням. Коли Пірс обговорює те, як фалібільзм може допускати існування таких певностей, він вказує, що “бути певним є просто; необхідно лише бути достатньо неясним” [5, с. 237]. Пірс навіть стверджував, що може навести апіорний доказ того, що “справді безсумнівні переконання є особливо неясними” [6, с. 507]: якщо переконання сформульоване точно, “завжди існуюватимуть відповідні міркування, разом з уявними експериментами, що зможуть викликати сумнів щодо нього” [6, с. 507], а якщо можемо вказати на практичні наслідки, що можуть ставити під сумнів переконання, мусимо визнати можливість того, що це переконання є хибним. Тому, наприклад, за умови, що ми точно не вказуємо що саме горить у вогні та за яких обставин, мало що може фальсифікувати таке “неясне” твердження здорового глузду як те, що речі горять у вогні (пор. [6, с. 498]).

Пірс наводить також інші аргументи на користь необхідності неясності. Пірс вважав, що судження сприйняття завжди є неясними. На думку Пірса, від спостережувальних предикатів точність не вимагається. Також він вказує на неунікність неясності посилаючись на семантику сингулярних термінів (див. [6, с. 447]). В будь-якому випадку, на думку Пірса, в науковій практиці краще послуговуватися неясними предикатами ніж точними. Ця думка Пірса не суперечить тезі про те, що в науці необхідно прагнути досягти якомога більшої точності та що одним із завдань науки має бути поступове усунення неясності в теоріях. І Пірс, і Фреге погоджуються в тому, що будь-яке успішне наукове дослідження є рухом від невизначеного (неясного) до визначеного (точного). Відмінність між ними полягає в тому, що для Фреге, неясність необхідно усунути ще до початку дослідження, а для Пірса, неясність можна усунути лише наприкінці дослідження. На думку Фреге, міркування не можуть бути надійними до тих пір, поки не має точної мови. На думку Пірса, мова завжди є неясною. Неясність є шкідливою лише до тих пір, поки питання є занадто нечітко сформульованими, для того щоб на них можна було знайти правильну відповідь. В цьому випадку треба намагатися робити більш ясним питання, аж поки на нього не стане можливим відповісти. Більше того, зайва точність може навіть стояти на перешкоді, оскільки непотрібні деталі можуть захарашувати наукові теорії, роблячи їх негнучкими та нездатними адаптуватися до нової інформації. Якщо наукове дослідження триває достатньо довго, можливо деякі питання стануть настільки ясними, що на них

можна буде дати чітку відповідь. Проте неможливо, щоб всі питання були ясними.

Аналіз праць Пірса показує, що в період від 1890–го до 1903–го року Пірс чітко та послідовно відмежував неясність, що пов’язана з існуванням спірних випадків, від інших видів невизначеності, з якими асоціюється слово “неясний” в буденній мові, і, таким чином, саме Пірс був першим, хто визначив неясність в сучасному розумінні цього терміну. Подібно до Рассела, Пірс вважав, що неясність та загальність є двома видами невизначеності, та наголошував на необхідності робити розрізнення між ними: “...обов’язково треба уникати будь-якої плутанини між тим, що є загальним, та тим, що є неясним; може здаватися майже неможливим сплутати ці два поняття, що насправді так далеко стоять одне від одного як два полюси; проте ми постійно це робимо” [6, с. 505]. Однак, на відміну від Рассела, Пірс запропонував різні методи для послідовного розмежування між цими двома видами невизначеності. Зокрема, Пірс далі прояснював розрізнення між цими двома видами невизначеності, стверджуючи, що закон несуперечливості не застосовується, якщо висловлювання є неясним, а закон виключеного третього не застосовується, якщо висловлювання є загальним, та що різні ролі приписуються мовцю та слухачу, коли висловлювання є неясним або загальним. Більше того як показує відома словникова стаття “*Vagueness (in logic)*” до філософського словника “*Dictionary of philosophy and psychology*”, Пірс відмежував неясність від неспецифічності (посилаючись на спірні випадки) та неінформативності: “Висловлювання є неясним, коли є такі стани речей, стосовно яких, якби б про це обмірковував мовець, є сутнісно непевним [*intrinsically uncertain*], чи можна їх розглядати як такі, що належать або не належать до висловлювання. Під сутнісно непевним ми розуміємо не непевність як наслідок незнання слухача, а як наслідок невизначеності мовних звичок мовця: одного дня він може розглядати висловлювання як таке, що виключає цей стан справ, іншого дня – як таке, що його допускає. Однак це потрібно розуміти у зв’язку з тим, що може бути виснувано з досконалого знання про стан його свідомості; саме тому, що такі питання ніколи не виникали (або виникали не часто), його мовні звички залишаються невизначеними” [4]. В цьому визначенні вказується, що неясність пов’язана з сутнісною непевністю, що не є еквівалентною незнанню мовця або слухача. Отже, хоча Пірс використовував терміни “неясність” та “неясний” для класифікації різних типів невизначеності, він також так визначав ці терміни, щоб залучати ті поняття, що пов’язані з об’єктивною непевністю. Жодним чином, тип невизначеності, що мав на увазі Пірс, не можна тлумачити як суб’єктивний, оскільки він пише, що якби слухач мав *досконале знання* про те, що можна виснувати зі стану свідомості мовця, неясністю однакову залишиться. Це розрізнення є важливим, тому що існує тенденція до сплутування неясності та семантичної неповноти (як це робив, наприклад, Фреге) або суб’єктивної непевності щодо застосування терміну. Сучасне поняття неясності містить в собі більше ніж лише наявність спірних випадків застосування та суб’єктивну непевність. Неясність не є таким типом невизначеності, що може

бути усунений шляхом збільшення інформації про наміри мовця. Рисою, що відрізняє неясність від типу невизначеності, відомого під назвою “неінформативність”, є те, що екстенсія неясних виразів є об’єктивно невизначеною. Неясність відрізняється від неінформативності тим, що неінформативність є суб’єктивною невизначеністю, яка може бути усунена при збільшенні інформації про світ або свідомість мовця.

Таким чином, Пірс був одним з перших, хто аналізував одну з форм неясності – неясності, що пов’язана з існуванням спірних випадків. Проте Пірс ніколи не намагався обмежити використання терміну “неясний” виключно цим видом неясності: його настановою ніколи не була вимога обмежувати значення часто вживаних слів лише до філософського або технічного слововжитку. Притаманним для Пірса, в його аналізі терміну “неясний”, було те, що Пірс вбачав в неясності спірних випадків один з можливих значень терміну “неясний” та що він мав концептуальний та логічний інструментарій для відмежування її від суміжних форм невизначеності (загальності, неспецифічності, неінформативності, семантичної неповноти тощо). Однак пірсове обговорення неясності не було головною темою жодної з його опублікованих праць. За виключенням славнозвісної словникової статті, зауваги Пірса щодо неясності розкриті по різних працях, в центрі уваги яких стоять інші проблеми. Тому, на відміну від Рассела, чия стаття 1923 року була названа просто “*Vagueness*”, та на якій була зосереджена дискусія щодо неясності в 30–х та 40–х роках, пірсовий аналіз неясності ніколи не стояв в центрі уваги дослідників неясності, і, отже, часто ігнорувався.

Висновки. Формування сучасного поняття неясності припадає на кінець XIX століття. Поворот до сучасної концепції пов’язаний в значній мірі з ім’ям Г. Фреге. Фреге був першим, хто визначив явище “нечітких” меж як явище *sui generis*. Можливо під впливом ідей Фреге, Б. Рассел в 1923 році опублікував статтю, під назвою “*Vagueness*”, з якої розпочинається сучасна дискусія щодо явища неясності та парадоксу “Купа” в аналітичній філософії. Однак Рассел ще нечітко відмежує неясність від простої невизначеності. Лише М. Блек, у статті “*Vagueness: an exercise in logical analysis*” (1937) [1], яка була написана як відповідь Расселу, виразно відрізняє неясність від інших видів семантичної невизначеності, таких як багатозначність, загальність та неспецифічність, і, таким чином, надає виразу “неясність” як статусу *terminus technicus*, так і значення, яке з тих пір він має в (аналітичній) філософії. Блек поєднує аналіз Рассела з ідеями Ч. Пірса, який незалежно від Фреге виокремив неясність як незалежне явище. При цьому в історії виникнення сучасної концепції неясності виявлено два напрямки: (1) негативний, згідно якого неясність є лише дефектом мови, а дослідження неясності постає внаслідок того, що вона стоїть на перешкоді ідеалу логічно досконалої мови (Фреге, Рассел); (2) позитивний, згідно якого неясність є корисною рисою мови та що намагається віднайти таку дедуктивну систему, яка б узагальнювала також міркування, що містять неясні вирази (Пірс).

Список використаних джерел

1. Black M. *Vagueness: an exercise in logical analysis*

// *Vagueness: A Reader* / Ed. by R. Keefe and P. Smith. – Cambridge: MIT Press, 1996. – P.69–81.

2. Dummett M. *Interpretation of Frege’s Philosophy*. – Cambridge: Harvard University Press, 1981. – 480 p.

3. Frege G. *Translations from the Philosophical Writings of Gottlob Frege* / Eds. P. T. Geach, M. Black. – Oxford: Basil Blackwell, 1960. – 254 p.

4. Peirce C. S. *Vague (in logic)* // *Dictionary of Philosophy and Psychology* / Ed. by J. M. Baldwin. – New York: MacMillan, 1902. – P.748.

5. Peirce C. S. *Collected Papers of Charles Sanders Peirce* // Ed. by Ch. Hartshorne and P. Weiss, Volume 4. – Cambridge: Harvard University Press, 1933. – 677 p.

6. Peirce C. S. *Collected Papers of Charles Sanders Peirce* // Ed. by Ch. Hartshorne and P. Weiss, Volume 5. – Cambridge: Harvard University Press, 1934. – 615 p.

7. Peirce C. S. *The Essential Peirce: Selected Philosophical Writings, Volume 2 (1893–1913)*. – Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press, 1998. – 624 p.

8. Puryear S. *Frege on Vagueness and Ordinary Language* // *Philosophical Quarterly* 63 (2013). – P.120–140.

9. Russell B. *Vagueness* // *Vagueness: A Reader* / Ed. by R. Keefe and P. Smith. – Cambridge: MIT Press, 1996. – P.61–68.

10. Williamson T. *Vagueness*. – London: Routledge, 1994. – 325 p.

11. Wright C. *On the Coherence of Vague Predicates* // *Synthese* 30 (1975). – P.325–365.

Sharko O. V., Ph.D. candidate, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv), sharko-oleg@ukr.net

The origin of contemporary conception of vagueness: Frege, Russell, Peirce

The history of emergence of contemporary conception of vagueness at the end of XIX and the beginning of XX century is analyzed as a theoretical and methodical foundation of contemporary research program centered on analyzing vagueness and solving the sorites paradox that was formed in 1970s. Based on Frege’s, Russell’s and Peirce’s works the formation of premises for the beginnings of the history of the notion of vagueness was described and in the history of emergence of contemporary conception of vagueness was discovered two currents: negative, according to which vagueness is only a defect of language and the studies of vagueness arise from its being one of the obstacles to the ideal of logically perfect language (Frege, Russell); positive according to which vagueness is a useful feature of language and which tries to find such deductive system that would generalize inferences containing vague expressions.

Keywords: analytic philosophy, vagueness, sorites, Frege, Russell, Peirce.

Шарко О. В., соискатель, Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко (Украина, Киев), sharko-oleg@ukr.net

Возникновение современной концепции неясности: Фреге, Рассел, Пирс

Исследуется история становления современной концепции неясности в конце XIX – в начале XX столетий как теоретико-методологическое основание современной исследовательской программы, что сосредоточена на анализе явления неясности и решении парадокса “Куча”, которая была сформирована в 1970-х годах. На основании работ Фреге, Рассела и Пирса описывается формирование предпосылок начала истории понятия неясности в ранней аналитической философии и было выявлено два направления в истории возникновения современной концепции неясности: негативное, согласно которому неясность есть лишь дефектом языка, а исследование неясности возникает вследствие того, что она препятствует идеалу логически идеального языка (Фреге, Рассел); позитивное, согласно которому неясность есть полезным свойством языка и что пытаются найти такую дедуктивную систему, которая бы также обобщала умозаключения, которые содержат неясные выражения.

Ключевые слова: аналитическая философия, явление неясности, парадокс “Куча”, Фреге, Рассел, Пирс.

* * *